

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ НАМІРІВ ЩОДО ВХОДЖЕННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

У статті висвітлено освітню політику України щодо модернізації педагогічної освіти. Здійснено огляд основних тенденцій та пріоритетних напрямів реформування і модернізації вищої педагогічної освіти. Виділено сучасні підходи до модернізації вищої педагогічної освіти та нові моделі педагогічної освіти.

Ключові слова: модернізація, національна вища освіта, педагогічна освіта, педагогічний освітній простір, модель педагогічної освіти.

Статья освещает образовательную политику Украины по модернизации педагогического образования. Осуществлен обзор основных тенденций и приоритетных направлений реформирования и модернизации высшего педагогического образования. Выделены современные подходы к модернизации высшего педагогического образования и новые модели педагогического образования.

Ключевые слова: модернизация, национальное высшее образование, педагогическое образование, педагогическое образовательное пространство, модель педагогического образования.

The article highlights the educational policy of Ukraine for modernization of teacher education. The overview of major trends and priority areas of reform and modernization of higher pedagogical education is done. The current approaches to modernizing higher pedagogical education and new models of teacher education are highlighted.

Keywords: modernization, national higher education, teacher education, teaching educational space, the model of teacher education.

Вступ. Нові цілі модернізації освітньої галузі спрямовані на розвиток національної системи освіти, що має відповідати викликам часу і потребам особистості, яка здатна реалізувати себе в суспільстві, що постійно змінюється. Такі цілі освіти зумовлюють пріоритетність досліджень в галузі педагогічної інноватики [12].

Постановка проблеми. Серед складових модернізації вищої освіти України, які набувають особливої значущості в контексті національних пріоритетів ХХІ століття, виокремлюють такі: приведення національної законодавчо-

правової бази в освітній галузі у відповідність до міжнародних стандартів; оптимізація мережі вищих навчальних закладів, укрупнення напрямів і спеціальностей вищої освіти; створення умов для забезпечення рівного доступу до вищої освіти, безперервність процесу освіти та професійного вдосконалення; забезпечення високої якості освітніх послуг, їх відповідність світовим стандартам; інформатизація освіти, модернізація її методів та освітніх технологій, перехід до відкритої моделі освіти; запровадження в навчальний процес інноваційних і креативних елементів, новітніх досягнень освіти і науки; орієнтація на особистісно-орієнтовану освіту, сприяння гармонійному розвитку особистості студента, його здатності самостійно здобувати і розвивати знання, формувати інформаційні та соціальні навички; оновлення змісту фахової підготовки, поглиблення фундаменталізації навчального процесу поряд з гуманізацією освітнього процесу; виховання у студентів аналітичного мислення, громадянської культури і патріотизму, всебічного світогляду і високої моральності; забезпечення і підтримка належної якості науково-педагогічних кадрів, від якої вирішальною мірою залежить якість вищої освіти [4].

Аналіз останніх досліджень. Проблема модернізації вітчизняної освіти, зокрема, педагогічної в контексті європейської інтеграції є досить актуальною і є предметом вивчення таких науковців, як В. Андрущенко, В. Кремень, М. І. Михальченко, В. Огнев'юк.

Для здійснення модернізації, зауважує О. Другов, доцільно змінити організаційну структуру системи вищої освіти в Україні. За модель варто взяти організаційну структуру вищої освіти в США, оскільки вона є однією з найефективніших. Її запровадження передбачає виділення у структурі вищої освіти України дослідницьких/докторантських університетів широкого та вузького профілів, магістерських, бакалаврських та асоційованих коледжів; при переході до нової організаційної структури потрібно зважати на особливості вітчизняної економіки та системи організації наукових досліджень; здійснення такої реформи дозволить підвищити вимоги стандартів щодо надання освітніх послуг та рівня підготовки науково-педагогічних працівників, шляхом стимулювання їх до наукової роботи; створить передумови для зміни підходів до фінансування та інвестування вищих навчальних закладів; стимулюватиме вітчизняні заклади освіти до здійснення наукових розробок та отримання наукових результатів [3, с. 135].

В.Ю.Ковальчук зазначає, що застосування терміну "модернізація" вимагає переосмислення стану педагогічної освіти крізь призму кардинального оновлення змісту освіти, форм прояву та механізмів функціонування у суспільстві, що в умовах української реальності трансформується у некерованому режимі на рівень інформаційного типу розвитку [5]. Автор пропонує розглядати проблемне поле педагогічної освіти у трьох рівнях. Перший рівень – оцінка потреби модернізації актуального питання, вирішення якого неможливо уникнути. Вирішення цього питання залежить від нашого ставлення до цього. Цей рівень притаманний поточному стану справ на етапі сталого функціонування суспільс-

тва. Другий рівень – віднесення реформування педагогічної освіти рівня задач, що сформувалися під тиском протиріч суспільного розвитку на минулому етапі. Маючи у своєму розпорядженні засоби модернізації педагогічної галузі, виникає необхідність створити ефективний механізм модернізації. Модернізація педагогічної освіти – це суспільна проблема, що сформувалась у ході міжцивілізаційного зсуву. Сучасна криза вимагає докорінної модернізації педагогічної освіти, бо змінюється підстава освітянського процесу – це третій рівень аналізу. В.Ю.Ковальчук наголошує, що визначення модернізації педагогічної освіти як соціальної проблеми принципово відрізняється від визначення соціального завдання. Різниця полягає у тому, що для вирішення проблеми ще немає засобів, і цим вона якісно відрізняється від завдання, для вирішення якого завжди є засоби. [5].

Постановка завдань. Здійснити огляд основних тенденцій та пріоритетних напрямів реформування і модернізації вищої педагогічної освіти, виділити сучасні підходи до модернізації вищої педагогічної освіти та нові моделі педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Інтеграція України в європейській освітній простір передбачена Державною програмою розвитку освіти за такими напрямками: досягнення європейського рівня якості і забезпечення доступності освіти; визначення духовних орієнтирів в освіті; розвиток демократизму; підвищення соціального статусу педагога; ефективне використання фінансових і матеріально-технічних ресурсів, які залучаються для забезпечення розвитку освітньої галузі [7, с.5].

Модернізація педагогічної освіти в Україні зумовлена реальними змінами, що відбуваються на теренах Європи і світу: проблемами глобалізації, становленням інформаційного суспільства, посиленням міграційних процесів, мобільності ринку праці, міжкультурних обмінів, головно, об'єктивно сформованою потребою навчитися жити разом, зберігаючи власну етнічну, культурну, релігійну та іншу різноманітність і водночас розуміючи та поважаючи один одного [1, с. 6].

Модернізація шкільної освіти на засадах гуманістично-інноваційної парадигми об'єднує в інноваційний рух оновлення традицій, здобутки державних реформ, інноваційні ідеї та досвід сучасних педагогів-практиків. Вимагає від педагогів знань тенденцій інноваційних змін в системі сучасної освіти, відмінностей традиційної, розвивальної та особистісно орієнтованої систем освіти; розуміння суті педагогічних технологій, знання інтерактивних форм та методів навчання, критеріїв технологічності; оволодіння технологіями проектування, діагностування, створення оптимальної авторської методичної системи; розвинутих дидактичних рефлексивних, діагностичних умінь; умінь аналізувати й оцінювати свій індивідуальний стиль [13].

Необхідність трансформації освітніх систем обумовлена потребою країн у знятті перешкод для вільного переміщення товарів, людей, послуг в європейському і світовому просторі. Це, в свою чергу, неминуче вимагає формування у

громадян навичок переходу від життя в локальному (регіональному, національному) середовищі до життя і співробітництва в глобальному просторі. У цих умовах на провідні позиції будуть виходити країни, що зможуть опанувати мистецтво швидких трансформаційних змін. Постійне поповнення і відновлення знань є необхідною умовою високої кваліфікації і компетентності кадрів. Система підготовки кадрів повинна враховувати ті умови, у яких буде жити і працювати майбутній фахівець. Процес євроінтеграції передбачає створення загальноєвропейського освітнього і наукового простору на основі розроблення єдиних критеріїв і стандартів у галузі освіти та науки з метою визнання періодів та термінів підготовки фахівців з вищою освітою, що сприятиме співробітництву між вищими навчальними закладами Європи, мобільності викладацького складу та студентів. У рамках Болонського процесу формується Європейський простір вищої освіти, що визначений географічними та інституційними нормами Європейської культурної конвенції [14, с. 8].

З метою розвитку педагогічної освіти було затверджено Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграції в європейський освітній простір, в яких визначені основні завдання розвитку педагогічної освіти: забезпечення професійно-особистісного розвитку майбутнього педагога на засадах особистісної педагогіки; модернізація освітньої діяльності вищих педагогічних навчальних і наукових закладів, що здійснюють підготовку педагогічних і науково-педагогічних працівників; запровадження двоциклової підготовки педагогічних працівників за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра і магістра; удосконалення мережі вищих навчальних закладів та закладів післядипломної педагогічної освіти з метою створення умов для безперервної освіти педагогічних працівників та інші [12, с. 2].

Одним із напрямів модернізації вищої освіти є впровадження в навчальний процес унікальних, інноваційних, креативних елементів з метою забезпечення фактичних потреб в кваліфікованих знаннях і навичках на основі вивчення досвіду розвинутих країн у тісній взаємодії з роботодавцями для підвищення ефективності професійної підготовки кадрів і збалансованості потреби попиту та пропозиції на ринку праці [14, с. 9].

Серед пріоритетних напрямів реформування і модернізації вищої педагогічної освіти слід зазначити необхідність створення педагогічного освітнього простору, що сприятиме гармонізації інтелектуальних, емоційних і духовно-моральних основ в університетському середовищі. Особливо значущим є формування інтелектуальної педагогічної еліти з її культом навчально-пізнавальної діяльності, професійного саморозвитку, самоствердження особистості, прояву її культури, інтелігентності і творчого стилю діяльності. Майбутній учитель повинен перебувати в такому середовищі, яке дозволяло б йому досліджувати культурно-педагогічну спадщину, мистецтво, традиції власної країни й культурну спадщину всього людства. Студент повинен постійно збагачувати свій інтелектуальний, емоційний і духовний світ, подорожувати, бувати за кордоном. На сьогодні вища школа не може розширити коло спілкування майбутніх фахівців,

реалізувати виховний потенціал шляхом подорожей, зустрічей і обміну думками зі студентами інших навчальних закладів в країні та за кордоном. Європейські теоретики і практики вносять різні пропозиції щодо реорганізації педагогічної освіти, зокрема: створювати в педагогічному вищому навчальному закладі педагогічні команди, які братимуть участь у розробленні міжнародних проєктів; до змісту навчальних програм включати обов'язковий методологічний курс порівняльної педагогіки тощо. Наголошується, що новаторська практика в педагогічних навчальних закладах має впроваджуватися значно раніше, ніж традиційна, і тоді інновації стануть близькими для майбутніх учителів. Слід наголосити на важливих вимогах до особистості вчителя: морально-етичне обличчя, прагнення до дитиноцентризму як типу поведінки, висока загальна культура, необхідна не лише для того, аби вчитель був особистістю, але й для того, щоб його постійні стосунки з учнем не були затьмарені аморальним, некультурним, неефективним спілкуванням, щоб кожне слово і вчинок педагога демонстрували багатство його внутрішнього світу, позитивно впливали на учня. Сучасний учитель має сповідувати нову демократичну освітню ідеологію [8, с.140].

В основу модернізації моделі педагогічної освіти В.Андрущенко та В.Бондар вважають за доцільне покласти сукупність ідей та підходів, серед яких провідними мають виступати: оптимізація та укрупнення змістових одиниць в умовах переходу від чотириступеневої до двоциклової системи підготовки фахівців на засадах компетентнісного підходу; перехід від енциклопедичної до компетентнісної парадигми освоєння змісту відповідної професії; ідея автодидактичного забезпечення формування особистості професіонала як внутрішньоосвітнього "прирощування" і розвитку "Я-концепції"; ідея синергетизму у забезпеченні наступності, єдності і взаємопроникнення складових педагогічної та андрагогічної моделей організації та здійснення навчання студентів; забезпечення органічної єдності двох професійно-особистісних новоутворень випускника: професійної спроможності і особистісної здатності конкурувати в умовах ринку праці, які виступатимуть системотвірними індикаторами якості випускника [2].

На думку В.Андрущенко та В.Бондар, модернізація й реалізація нової моделі педагогічної освіти має враховувати сутність категорії неklasичності формування людини, зваженого співвідношення класичної і сучасної педагогіки і філософії. Автори зауважують, що класична педагогіка, як і філософія, своїми положеннями, ідеями, концепціями упродовж віків забезпечувала й продовжує ще впливати на підготовку людини до життя через розуміння нею рівня й результатів технологічного освоєння дійсності, матеріального та духовного багатства – основної суті поняття "цивілізація". Кінець двадцятого століття ознаменувався переоцінкою цінностей і теорій, коло яких динамічно розширюється до рівня світової цивілізації, світового співтовариства. Щоб позначити еволюційний перехід від класичної, стихійно-спонтанної історії до інтелектуальної, духовно-просвітницької революції, з якою зв'язаний перехід до нового суспільного ладу, нової світової цивілізації, автори сучасних соціальних теорій і технологій (В. П.

Андрущенко, В. Б. Євтух, С. Ф. Кленко, В. Я. Матвієнко) приймають за провідну тенденцію неklasичності майбутнього існування людства та пов'язані з нею ідеї революційного оновлення основ цивілізаційного розвитку. Завданням українських педагогів, соціологів, філософів освіти є соціальна модернізація педагогіки, здатної гармонізувати відносини у системі "суспільство-людина-природа", зміцнювати планетарну єдність народів, консолідувати людство як спільноту в умовах екологічної загрози [2].

Другою моделлю соціальної реальності та виховання людини є динамічна структурна модель, пов'язана із проектуванням соціальних явищ, що постійно змінюються і знаходяться у взаємозв'язках і залежностях. Даний вид моделі соціальної реальності відображає прояв загальнішого погляду на світ розрізнених соціальних процесів з їхніми джерелами і формами, результатами і наслідками. Будь-яка дія, чи їх сукупність (діяльність) у структурі соціальних процесів сприймається не як відсторонені дії одна від одної, а як елемент цілісного ланцюгу внутрішніх і зовнішніх проявів соціального процесу, що функціонує в структурі перспективної соціальної реальності. Будь-яка цілеспрямована дія чи діяльність оцінюється з позиції ймовірних й реально досягнутих результатів. Такі моделі мають стати предметом проективної педагогіки, покликаної вчити створювати проекти, конструювати, прогнозувати можливі зміни соціальної реальності в ближній перспективі і, стосовно цих змін, бути готовим до формування особистості на засадах і принципах адаптивної педагогіки, що народжується [2].

Соціально-технологічна модель – це бачення соціальних процесів з погляду можливих напрямів, форм і способів їх оптимізації, вироблення вмінь оцінювати передбачувані результати і наслідки, приймати рішення за мінімізації ймовірних помилок. Йдеться про формування соціально-технологічної культури особистості, яка включає в себе вміння аналізувати соціальні системи, знати їхні структури, розуміти логіку і потенціал розвитку як передумови соціалізації людей в різні періоди їх розвитку: в дитинстві, отрочстві, юності, в дорослому віці і навіть старості. З цього випливає, що соціалізація особистості відбувається в умовах різних моделей соціальної реальності з тією різницею, що в одних соціальних умовах людина формується як пасивний громадянин, а сама соціалізація розглядається як процес її стихійної адаптації до суспільства, а в інших бере активну участь у процесі соціалізації і не лише адаптується до соціуму, а й впливає на її оточення, виявляє творчу ініціативу [2].

Одним з найважливіших сучасних підходів до модернізації вищої педагогічної освіти, на думку С. Г. Колесник, є самостійна робота студентів. Для того щоб студент міг успішно працювати вчителем, не обхідно в першу чергу, щоб він умів сам формулювати й утримувати свою мету до її реалізації; навчався моделювати власну діяльність, тобто виділяти умови, важливі для реалізації своєї мети; розвивав увагу, пам'ять та процеси мислення; вмів оцінювати кінцеві та проміжні результати своїх дій; мав необхідні навички та вміння для навчальної діяльності; мав високий рівень особистої саморегуляції, високу самос-

відомість, адекватну самооцінку, рефлексивність, організованість, самостійність, а також сформованість вольових якостей [6, с. 24].

Поділяючи думку вітчизняних фахівців, Г. І. Калінічева вважає, що нагальна потреба у модернізаційних зрушеннях у вищій школі вимагає концептуального удосконалення системи освіти і професійної підготовки фахівців у наступних напрямках. По-перше, потрібно сформулювати ставлення до людини як мети соціального прогресу, а не засобу. По-друге, система вищої освіти, що базується на концепції гармонійного розвитку людини та засадах якості надання освітніх послуг, має забезпечити підготовку високоінтелектуальних, професійно компетентних, патріотично налаштованих фахівців. По-третє, необхідно в процесі підготовки налаштовувати майбутніх спеціалістів на соціальну відповідальність при вирішенні завдань науково-технічного прогресу та соціального і культурного розвитку. Нагальним питанням модернізаційного поступу системи вищої освіти залишається необхідність створення сучасної нормативно-правової бази, що відповідає вимогам і викликам сьогодення. Вартують також уваги проблеми розширення доступу до вищої освіти та забезпечення її прозорості, створення дієвих механізмів для надання належної якості освітніх послуг, що мають слугувати досягненню нею більшої конкурентоспроможності та значущості на ринку праці. Фактично йдеться про створення модернізованої моделі вищої освіти, здатної адекватно реагувати на глобалізаційні виклики часу. Зокрема, сучасна вища освіта України має орієнтуватися на кон'юнктуру попиту та пропозиції на національному та світових ринках праці, які вимагають забезпечення підготовки робочої сили, професійно-кваліфікаційні параметри якої відповідають потребам соціально-економічного розвитку суспільства, виступають як визначальні чинники росту конкурентоспроможності людських ресурсів [4].

Система післядипломної освіти, зокрема, підвищення кваліфікації педагогічних працівників в Україні є багатофункціональною і виконує такі функції, як забезпечення випереджувального характеру підвищення кваліфікації педагогічних кадрів відповідно до суспільних вимог; мотивування неперервного фахового зростання; підготовка резерву кадрів, яких вимагає подальший розвиток суспільства; створення ефективних технологій навчання дорослих; проведення наукових досліджень з актуальних проблем [11].

Напрями модернізації системи післядипломної педагогічної освіти вчителів, зокрема, початкових класів визначає О.В. Нікулочкіна: перший напрям – це оновлення змісту, орієнтири якого визначені в Концепції розвитку післядипломної освіти, складання Державного освітнього стандарту, який поряд з іншими вимогами до змісту визначатиме діяльнісний характер післядипломної освіти педагогів I ступеня, орієнтацію на розвиток у них узагальнених способів навчальної, комунікативної, пізнавальної, практичної, творчої діяльності тощо; другий напрям модернізації післядипломної педагогічної освіти вчителів початкових класів – розвиток і збереження єдності освітнього простору України, неперервність освітнього процесу як комплексу соціально-педагогічних перетворень (інструментом такого перетворення є компетентнісний підхід до навчання, ро-

звітку й виховання всіх його учасників); третій напрям – це застосування нових інформаційних технологій, а також сучасних форм і методів навчання. Однією з таких форм, яка сприятиме реалізації творчих здібностей педагогів початкової ланки в розвитку професійної компетентності, є очно-дистанційне навчання. Мета підвищення кваліфікації вчителів школи I ступеня за очно-дистанційною формою – забезпечення їх продуктивної особистісно орієнтованої післядипломної освіти, вдосконалення потребнісно-мотиваційної, інтелектуально-пізнавальної та практично-діяльнісної сфер, підвищення професійної компетентності [10].

Висновки. Таким чином, серед напрямів вдосконалення вищої освіти і професійної підготовки фахівців, у тому числі педагогічної, необхідно виділити: формування ставлення до людини як мети соціального прогресу [9]; реформування системи вищої освіти і професійної підготовки є стратегічними для забезпечення якості фахівців; продукування в процесі підготовки глибокої професійної компетентності та соціальної відповідальності при вирішенні завдань соціального й культурного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу // Вища освіта України. – №1. – 2004. – С.17-23.
2. Андрущенко В., Бондар В. Модернізація педагогічної освіти відповідно до викликів ХХІ століття. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:9F8rbmrmnQMJ:www.nbu.gov.ua/porta>
3. Другов О. Проблеми та напрями модернізації вищої освіти в Україні // Болонський процес. Вісник КНТЕУ. – 2010. – Вип. 5. – С. 127-135.
4. Калінічева Г. І. Модернізація системи вищої освіти України в контексті національних пріоритетів ХХІ століття. [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N154/N154p023-030.pdf
5. Ковальчук В. Ю. Педагогічна освіта: актуальні проблеми модернізації. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/7678/97/>
6. Колесник С. Г. Сучасні підходи до модернізації вищої педагогічної освіти в Україні як проблема дослідження // Дидактика математики: проблеми і дослідження: Міжнародний збірник наукових робіт. – Донецьк: Фірма ТЕАН, 2008. – Вип.30. – 248 с. – С. 19-24.
7. Концепція Державної програми розвитку освіти на 2006–2010 рр.: схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.07.2006 р. № 396-р. – С. 4–6.
8. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати: Монографія – К. : Грамота, 2005. – 448 с.

9. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес / [уклад. М.Ф. Степко, Я.Я. Болубаш, К.М. Левківський, Ю.В. Сухарніков]; відп. ред. М.Ф. Степко. – К. : Освіта України, 2004. – 60 с.

10. Нікулочкіна О.В. Основні напрями модернізації післядипломної педагогічної освіти вчителів початкових класів. [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/soc_gum/pfto/2010_9/files/pd910_75.pdf

11. Освіта в інноваційному поступі суспільства: тези доповіді міністра освіти і науки України С.Ніколаєнка на підсумковій колегії Міністерства освіти і науки України 17 серпня 2006 р. // Освіта України. – 2006. – 14 серп. (№ 60–61).

12. Про затвердження Концептуальних засад розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграції в європейський освітній простір. Наказ Міністерства і науки № 988 від 31.12.04 року. [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/3145/.

13. Удод О.А. Інновації в освіті – основа модернізації галузі в сучасних умовах. [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://innovosvita.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=24&Itemid=25&lang=ru.

14. Шинкарук В.Д., Бабин І.І., Терещук Г.В. Основні напрями модернізації структури вищої освіти України // Матеріали регіонального науково-практичного семінару: Шляхи модернізації вищої освіти в контексті євроінтеграції (20-21 травня 2008р., м. Тернопіль) / За заг. ред. Г.В.Терещука. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім.В.Гнатюка, 2008. – 235 с.